

Anna Moner / Sebastià Carratalà. *Mutilació. La serra d'Irta*. Sèrie «Territori». 2007. Impressió digital i tècnica mixta sobre fusta. 16x21,5 cm.

ELS MAPES SETCENTISTES DE CATALUNYA DEL COMTE DE DARNIUS

M. Carme Montaner Garcia

THE MAPS FROM THE 17TH CENTURY OF CATALONIA BY THE EARL OF DARNIUS FROM THE CARTOGRAPHIC WORK BY OLEGUER TAVERNER, EARL OF DARNIUS, PUBLISHED IN 1726 SHORTLY BEFORE HIS DEATH, A MAP, BASICALLY OF CATALONIA, HAS QUITE RECENTLY BECOME KNOWN. IN RECENT YEARS, OTHER MAPS OF CATALONIA BY THE SAME AUTHOR HAVE BEGUN TO APPEAR, WHICH WERE UNTIL NOW QUITE UNKNOWN. IN THIS ARTICLE FIVE MAPS DRAWN BY DARNIUS ARE DESCRIBED, AND ANOTHER TO WHICH REFERENCE IS MADE. THE MAJORITY ARE IN A LARGE FORMAT, THEY CONTAIN INFORMATION ABOUT THE COMMUNICATION ROUTES ABOUNDING AND ALMOST ALL ARE MANUSCRIPTS. A MORE IN-DEPTH STUDY IS NECESSARY OF THIS CARTOGRAPHER, BOUND TO THE BORBÓN CAUSE, TO ENABLE HIM TO BE PLACED WITHIN THE CATALAN CARTOGRAPHIC PANORAMA.

El mes de maig de 2006, el senyor Jaume Mayol de Mataró féu una donació a la Cartoteca de l'Institut Cartogràfic de Catalunya de dues magnífiques obres cartogràfiques manuscrites, elaborades per Oleguer Taverner, comte de Darnius. En concret, es tracta d'un atlas manuscrit de Catalunya en divuit fulls i d'una obra també manuscrita en deu volums –que originàriament es componia de dotze– cadascun dels quals descriu un dels corregiments de Catalunya, acompanyat del mapa corresponent.

La cessió a un centre públic d'aquesta documentació ha desvetllat l'interès en l'estudi del paper d'Oleguer Taverner en la producció cartogràfica de Catalunya a inicis del segle XVIII. Si fins ara gairebé només era tingut en compte per un mapa de Catalunya publicat l'any 1726, en els darrers anys hem anat rebent notícia d'una important producció cartogràfica manuscrita d'aquest mateix autor. Cada cop, doncs, es fa més evident el paper rellevant que aquest personatge té en la història i en el desenvolupament de la cartografia catalana en els primers decennis del segle XVIII.

Sabem poques coses de la vida i de la formació cartogràfica d'Oleguer Taverner i d'Ardena, comte de Darnius (1667?-1727). Fins i tot hi ha disparitat en la data de naixement, que algunes

fonts situen a l'any 1661 i d'altres al 1667. El seu títol nobiliari fou una concessió reial de l'any 1692 i Oleguer el va rebre del seu germà gran, Miquel Joan, mort sense descendència l'any 1708. Així doncs, els mapes que Oleguer Taverner d'Ardena signa com a comte de Darnius es poden datar entre 1708 i 1727. La família Taverner destacà per l'adhesió a la causa borbònica i per la participació activa en la guerra de Successió. Oleguer va obtenir el grau de coronel de cavalleria, i va prendre part en moltes batalles i escaramusses, alhora que mostra ser un bon coneixedor de la xarxa viària, com evidencia tant la seva obra escrita com cartogràfica. No tenim dades de la formació tècnica en cartografia que posseïa, però és evident la importància que per als partidaris de Felip V tenia disposar de bons mapes.

La cartografia de Catalunya del segle XVII que coneixem es redueix gairebé als mapes de petit format que aparegueren publicats en atlas impresos als Països Baixos i, ja a la segona meitat del segle, a França. El repertori de mapes a gran escala i a un format gran es limita a tres d'adjudicació segura al segle XVII. Just en els anys d'inici del segle, Joan Baptista Vrients, per un encàrrec de la Generalitat, publica el mapa de Catalunya en sis fulls a

«LA CARTOGRAFIA DE CATALUNYA DEL XVII QUE CONEIXEM ES REDUEIX GAIREBÉ ALS MAPES DE PETIT FORMAT QUE APAREGUEREN PUBLICATS EN ATLES IMPRESOS ALS PAÏSOS BAIXOS I A FRANÇA»

Mapa de Catalunya d'Oleguer Taverner que es conserva al SHAT de París. Aquest és sens dubte el més espectacular dels mapes dibuixats per Oleguer Taverner, comte de Darnius. Degué ser elaborat entre 1708 i 1716.

Anvers en torn de 1606, el primer que es coneix i que a més presenta unes dimensions que el fan excepcional dins del conjunt de la cartografia europea. Fins al 1687 no trobem un altre mapa de Catalunya d'aquestes característiques: Ambrosio Borsano, un enginyer militar italià a les ordres del rei d'Espanya, elaborà un mapa manuscrit del Principat de gran format envoltat de setze places fortes. I ja de finals del segle (vers 1697), es conserva un rar exemplar de prova d'impremta sorgit del taller de la família Sanson de París.

La guerra de Successió, doncs, s'inicià amb una cartografia de Catalunya, a escala gran, ben migrada. I aquesta és la cartografia que permet el moviment de tropes i el disseny de les estratègies bèl·liques. El bàndol borbònic va poder comptar amb l'ajuda de la monarquia francesa, que ja des del segle XVII reco-

llia, dibuixava o espoliava documentació cartogràfica com a eina de coneixement de qualsevol territori enemic. De fet, l'any 1691 fou creat el cos d'Ingénieurs du Roi, el primer d'Europa d'aquestes característiques i que desenvolupa les tècniques més modernes de l'època. Durant la guerra de Successió l'exèrcit francès va fer una intensa labor d'aixecament de mapes parcials a gran escala de la zona fronterera de Catalunya, alhora que procurava per tots els mitjans d'obtenir documents cartogràfics de qualsevol mena. No ha d'estranyar, doncs, que els arxius militars francesos conservin alguns mapes remarcables d'aquest període, mapes d'òrgens ben diversos. Precisament, el mapa més antic que coneixem d'Oleguer Taverner es conserva al Service Historique de l'Armée de Terre (SHAT) del Ministeri de Defensa de França.

■ LA PRODUCCIÓ CARTOGRÀFICA D'OLEGUER TAVERNER

Per ordre d'atribució cronològica, podem donar notícia de sis mapes relacionats amb Oleguer Taverner, la majoria molt poc coneguts i estudiats:

1. *Carta General del Principado de Cataluña dividida en sus vegueríos con las fronteras de los Reynos de Aragon y Francia dedicada Al Rey Nuestro Señor. V. Nuevamente aumentada y corregida por el Conde de Darnius Gentilhombre de la Cámara de su Majestad.* Es conserva al SHAT de París. És un mapa manuscrit de 92 x 105 cm amb un perfil del territori clarament diferent del mapa de Borsano: molt més panxut seguint l'estil dels mapes francesos, sobretot dels sorgits del taller de Sanson. S'assembla als mapes que realitzen en aquells mateixos anys els enginyers de l'exèrcit francès, amb un dibuix del relleu que ja no és pictòric sinó que és ombrejat a l'aquarel·la amb molt detall. El fet que hi apareguin les vegueries ens permet datar-lo amb anterioritat a 1716, per tant degué ser elaborat entre 1708 i 1716. L'expressió del títol «*nuevamente aumentada*» fa pensar en l'existència d'un mapa anterior, que no caldria que fos obra del mateix autor. Era desconegut fins que n'ha aparegut una reproducció en una obra recent.

Aquest mapa és, sens dubte, el més espectacular dels dibuixats per Taverner. Com va poder dur a terme una obra d'aquestes característiques? Fou aixecat de cap i de nou per l'autor? Es fa difícil, a falta d'un estudi aprofundit, de saber quines fonts va poder consultar. Sí que podem avançar que aquest mapa té una retirada a dos altres mapes manuscrits, també localitzats en arxius francesos. El primer, es tracta d'un mapa conservat a la Biblioteca Nacional de França sense referència d'autor ni d'any, però datat d'inicis del segle XVIII: *La Catalogne et ses frontières*. Tant pel format com pel dibuix, quan es comparen aquest mapa i el de Taverner semblen talment una còpia l'un de l'altre. En tot cas, el fet que el mapa sense autor tingui la toponímia en català, malgrat que la cartel·la sigui en francès, fa pensar que el mapa de la Biblioteca Nacional devia ser una còpia del mapa de Taver-

«DURANT LA GUERRA DE SUCCESSIÓ L'EXÈRCIT FRANCÈS VA FER UNA INTENSA LABOR D'AIXECAMENT DE MAPES PARCIALS A GRAN ESCALA DE LA ZONA FRONTERERA DE CATALUNYA»

Corregiment de Tortosa. Tot i no estar signat, les semblances estilístiques i de contingut en relació a altres treballs de Taverner han fet que se li atribueixca a ell.

ner. L'altre mapa és la *Carta general del Principado de Catalunya / Carte generale de la Principauté de Catalogne divisé en ses vigueries avec les frontières des Royaumes d'Aragon et de France nouvellement augmentée et corrigé par le Sr. Pennier, ingenieur géographe de sa Majesté*. És de format encara més gran i fou aixecat per l'enginyer militar Pennier en plena guerra de Successió, cap a l'any 1711. Aquest exemplar també es conserva al SHAT. Una detallada comparació entre tots tres mapes aportaria, amb tota seguretat, molta informació sobre la cartografia de Catalunya d'aquell període i, en especial, sobre la influència d'aquesta cartografia en mapes posteriors.

2. *Mapa general del principado de Cataluña y Rossellon con las fronteras de Francia Aragon y Valencia nuevamente aumentada y corregida por el*

A la doble pàgina següent, facsimil fet per l'editorial Montblanc a la dècada de 1970 del mapa imprès de Catalunya del comte de Darnius.

LA VISIÓ DEL MÓN

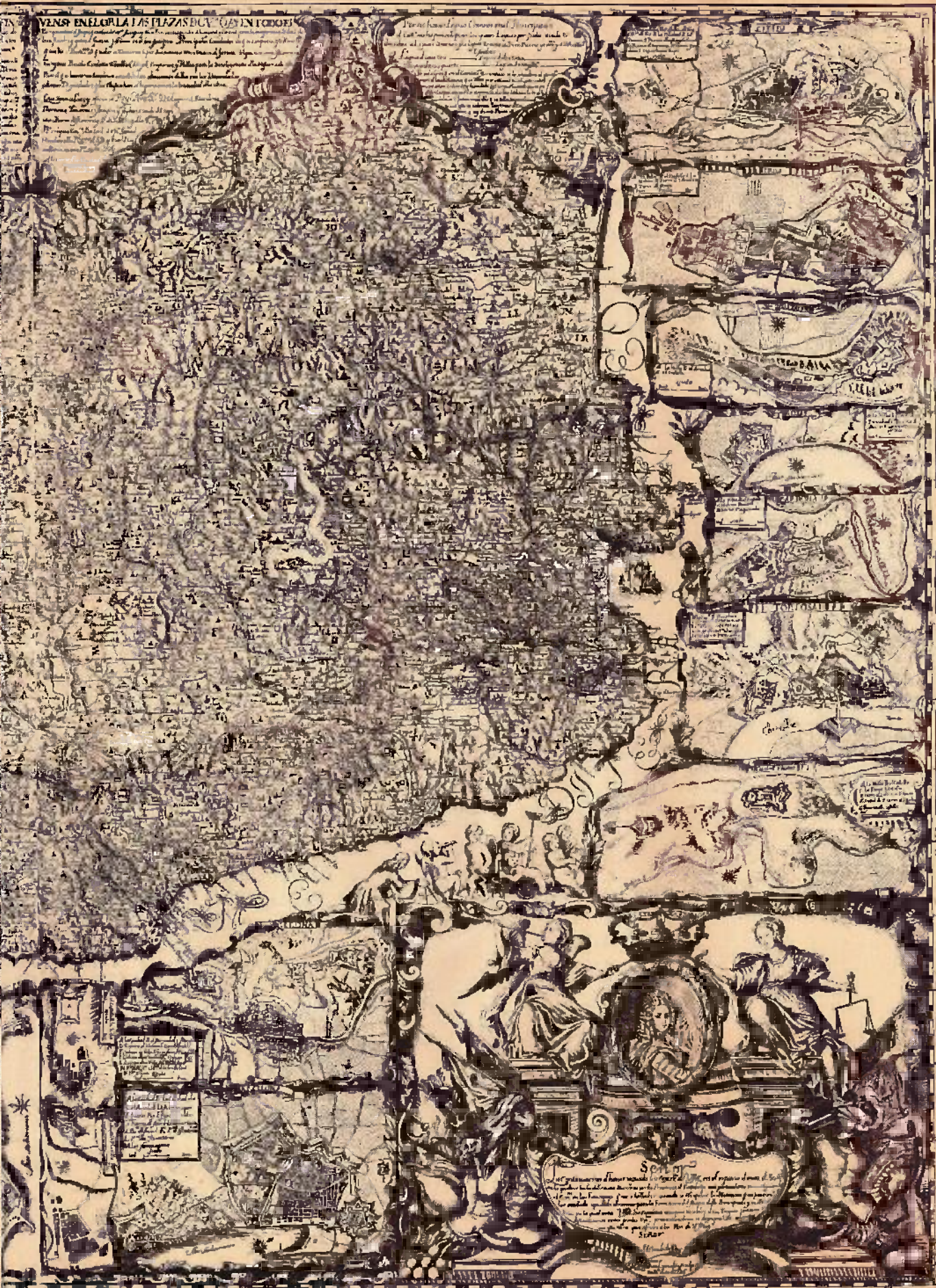
MONOGRÀFIC

LA VISIÓ DEL MÓN

MONOGRÀFIC

LA VISIÓ DEL MÓN

MONOGRÀFIC

© Cartoteca de l'Institut Cartogràfic de Catalunya. Donació Mayol.

Distribució dels fulls que integren l'atles manuscrit de Catalunya d'Oleguer Taverner. Aquest atlas es compon d'un mapa de Catalunya que fa d'índex dels divuit fulls manuscrits i acolorits que componen l'obra.

conde de Darnius: La gloriosa conquista de Philipo Quinto por el Conde de Darnius. Libro en diez y ocho mapas particulares que todas juntas componen la provincia de Cataluña Rosillon frontera de Francia, Aragon y Valencia. Es conserva a la Cartoteca de Catalunya gràcies a la donació de Jaume Mayol. Es tracta d'un atlas manuscrit en un format en 8è (un octau de plec «de marca» que ve a donar una altària de 20-25 cm) i enquadernat en pell. És compost per un mapa general de Catalunya que fa d'índex dels divuit fulls manuscrits i acolorits que componen l'obra. Es complementa amb un breu text que descriu el recorregut de vint-i-quatre camins del Principat. Presenta un format molt singular. La divisió en corregiments el situa a partir de 1716.

3. Deu volums manuscrits, cadascun amb la descripció d'un corregiment, també en 8è i enquadernats per separat, que no porten títol però segueixen tots el mateix esquema: un text –sempre en castellà– amb la delimitació detallada de cada corregiment, i una descripció per ordre alfabètic de cada un dels pobles que en formen part, on hi consten els llocs, cases, habitants, esglésies i una enumeració dels termes limítrofs. Cada volum porta incorporat un mapa manuscrit acolorit del corregiment amb indicació dels nuclis habitats, la xarxa hidrogràfica i els camins. Hi figuren els corregiments de Barcelona, Girona, Lleida, Manresa, Mataró, Puigcerdà, Tarra-gona, Tortosa, Vilafranca i Vic. Hi falten els corregiments de Cervera i de Talarn, així com el districte especial de la Vall d'Aran. Encara que els volums no estan signats, les semblances estilístiques i de contingut en relació a l'atles precedent fan creure que també han sorgit de la mà d'Oleguer Taverner. Com l'anterior, es conserva a la Cartoteca de Catalunya gràcies a la donació de Jaume Mayol, i també cal datar-lo a partir de 1716.

4. *Mapa del Principado de Cataluña con la frontera de Francia, Aragón y Valencia donde se hallan todos los caminos carreteros, desfilados y proyectados para comunicarse los exercitos y los destacamentos.* Mapa manuscrit de petit format (30 x 39 cm) dins del llibre també manuscrit, obra de Darnius: *Guia de los caminos más principales del principado de Cata-*

lunya, así carreteros mas quebrados por los quales puede transitar ejercito, artillería, carruajes y destacamentos. Es conserva a la Biblioteca Nacional d'Espanya i sembla que correspon al mateix període de les dues obres precedents. D'aquest llibre en destaquen les acurades descripcions dels camins i l'esforç de l'autor per mesurar els temps de recorregut per a diferents unitats de l'exèrcit. La representació del territori es limita pràcticament al dibuix de la xarxa viària.

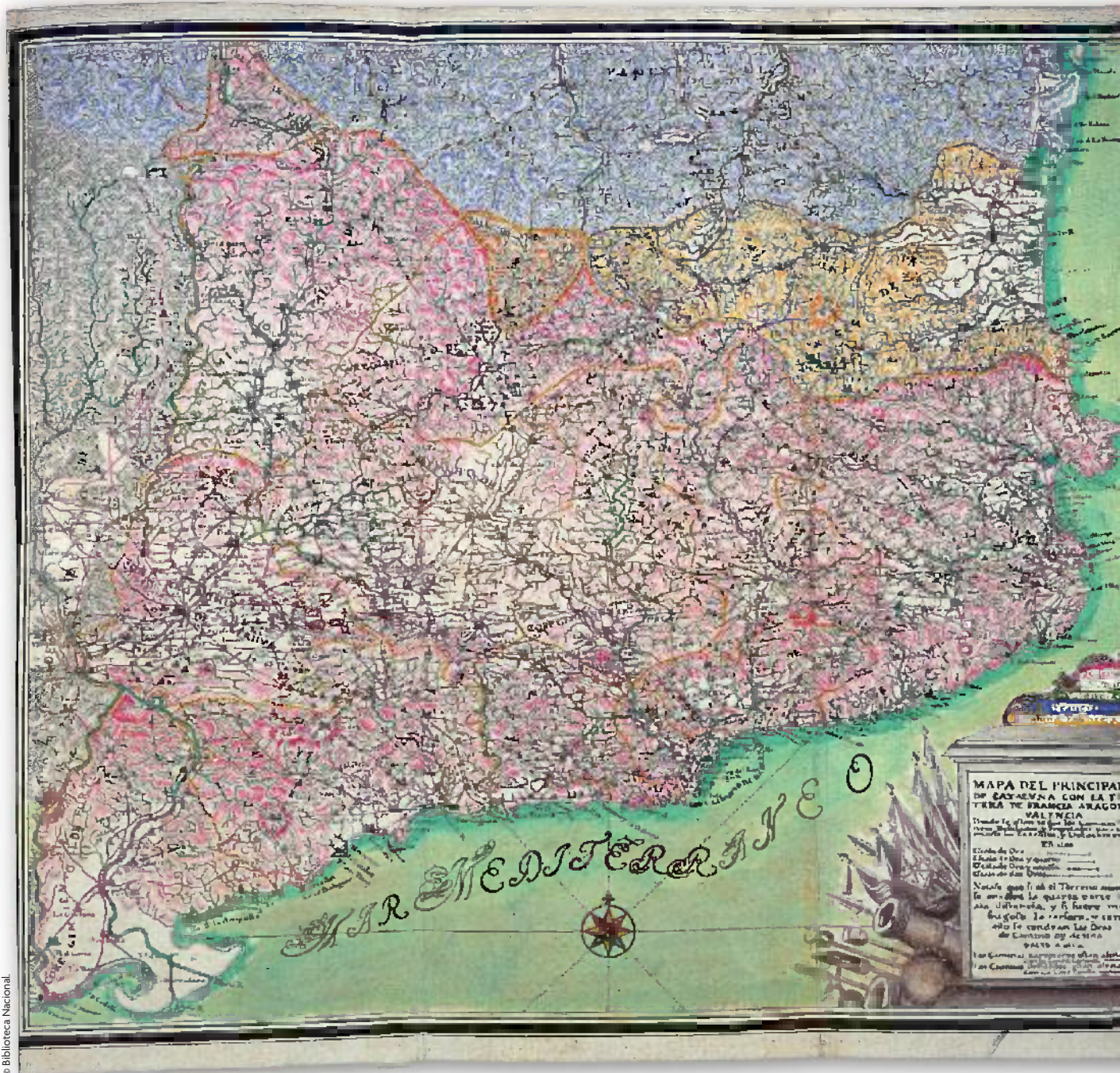
5. *Nuevo mapa del Principado de Cataluña y sus confines dividido por los doce corregimientos que su magestad mando en la nueva Planta.* Es tracta de l'únic mapa imprès obra d'Oleguer Taverner. És un mapa de Catalunya publicat a Barcelona per Marcos Lomelin l'any 1726, just un any abans de la mort de l'autor. Té un format de 68 x 98 cm (1:400.000 aproximadament), i el territori apareix envoltat de vint-i-

tres places fortes. És un mapa molt dens i de difícil lectura. Cal tenir en compte que, quan es publicà, ja havia sortit la primera edició del conegut mapa de Catalunya de Josep Aparici (1720). La comparació dels dos mapes fa veure de seguida que són molt diferents: mentre que el d'Aparici és a escala més gran i més detallat en general, el de Taverner destaca per la descripció de la xarxa viària. Aquest mapa imprès es pot considerar, de fet, el resum de tota l'obra cartogràfica de Taverner. Se'n conserven molt pocs exemplars.

6. *Breve descripción y sucinto resumen de las cosas más notables del Principado de Cataluña.* Mapa manuscrit de 191 x 106 cm que es conserva al Centro Geográfico del Ejército a Madrid, datat l'any 1730, tres anys després de la mort de Taverner. Té tota l'aparença de ser la meitat oriental d'un mapa de Catalunya. Aquesta meitat que es conserva conté la cartella, que inclou una interessant explicació de l'origen de l'obra: «El principal trabajo de este mapa se devió a la curiosa aplicación del difunto conde de Darnius y la delineación de él para su mejor percepción a soberano mandato al que lo executó». Queda clar, doncs, que l'atribució a Taverner que sovint s'ha fet d'aquest mapa és errònia, malgrat que ell en sigui la font originària. És altament reveladora la precisió que Taverner va treballar, entenem que durant anys, amb «curiosa aplicación» en la «delineación» de mapes.

**«UNA SIMPLE OBSERVACIÓ
DELS MAPES MANUSCRITS
D'OLEGUER TAVERNER,
COMTE DE DARNIUS,
REVELA LA IMPORTÀNCIA
DE LA LABOR D'UN DELS
CARTÒGRAFS CATALANS
MÉS DESTACATS»**

Mapa de Catalunya dins una guia de camins escrita pel comte de Darnius.

«EL FET QUE BONA PART
DE LA PRODUCCIÓ D'OLEGUER TAVERNER
HAGI QUEDAT MANUSCRITA L'HA
ALLUNYAT DELS REPERTORIS DE
CARTOGRAFIA MÉS CONSULTATS, SOVINT
DEDICATS A LA PRODUCCIÓ IMPRESA»

Tot plegat conforma una producció de cinc mapes, la majoria dels quals a gran escala, signats o fàcilment atribuïbles a Oleguer Taverner dins d'un període temporal que es pot delimitar entre 1708 i 1727; a més d'un altre mapa posterior, també a gran escala, deutor del mateix autor. Aquesta obra fa que el comte de Darnius s'hagi de considerar una figura destacada de la cartografia de Catalunya durant la guerra de Successió i en el decenni immediatament posterior. Ara bé, el fet que bona part de la seva producció hagi quedat manuscrita l'ha allunyat dels repertoris de cartografia més consultats, sovint dedicats a la producció impresa. No hem d'oblidar, però, que els mapes editats són deutors precisament d'aquesta cartografia a gran escala de la qual s'abasteixen.

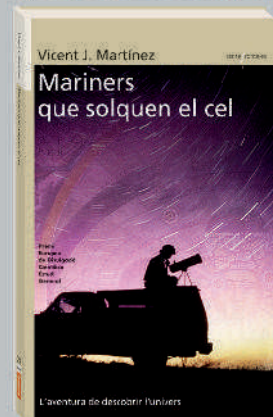
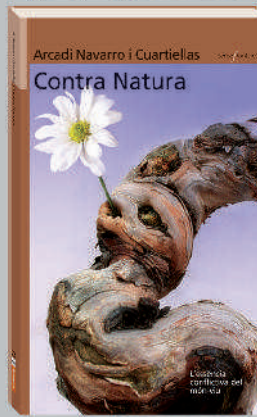
Una simple observació dels mapes manuscrits d'Oleguer Taverner, comte de Darnius, revela la importància de la labor que va dur a terme i els interrogants que desvetlla un personatge certament singular. Esperem, ben aviat, poder estudiar a fons la seva producció cartogràfica i donar a conèixer amb molt més detall la figura d'un dels cartògrafs catalans més destacats. ☺

BIBLIOGRAFIA

- ARCHIVO DE PLANOS DEL SERVICIO GEOGRÁFICO DEL EJÉRCITO, 1973. *Catálogo de mapas y planos: Cataluña: mapas generales: provincia de Barcelona: siglos XVI a XIX*. Instituto de Geografía Aplicada. Consejo Superior de Investigaciones Científicas. Madrid.
- BIBLIOTECA NACIONAL D'ESpanyA, 2001. *Tesoros de la cartografía Española: XIX Congreso Internacional de Historia de la cartografía*. Caja Duero; Biblioteca Nacional de España. Madrid.
- CASSASAS, M. i M. GALERA, 2001. *Els mapes del territori de Catalunya durant dos-cents anys, 1600-1800*. Institut Cartogràfic de Catalunya. Barcelona.
- GALERA, M., 2006. «Una gran obra cartogràfica sobre la xarxa de camins del Principat de Catalunya al segle XVIII». *Llibre d'homenatge a Ernest Lluch*. Fundació Ernest Lluch. Barcelona.
- 2001. «Entorn dels primers mapes de Catalunya publicats i coneguts avui en dia». *Els mapes del territori de Catalunya durant dos-cents anys, 1600-1800*. Institut Cartogràfic de Catalunya. Barcelona.
- GENERALITAT DE CATALUNYA, 2006. *Imago Cataloniae: mapes de Catalunya, empremtes de la història*. Generalitat de Catalunya. Barcelona.
- MOLAS, P., 1999. *Comte de Darnius, marquès de Vilhel, duc d'Almenara Alta: discurs llegit el dia 11 de març de 1999 en l'acte de recepció pública de Pere Molas Ribalta a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*. Reial Acadèmia de Bones Lletres. Barcelona.
- MONTANER, C., 1994. «An unrecorded map of Catalonia by Sanson». *The map collector*, 66: 34-36.
- ORGEIX, É. d'. «Al servicio del Rey. El espionaje francés de las plazas fuertes españolas en el siglo XVII». In CAMARA, A. *Los ingenieros militares de la monarquía hispánica en los siglos XVII y XVIII*. Ministerio de Defensa; Asociación Española de Amigos de los Castillos; Centro de Estudios Europa Hispánica. Madrid.

M. Carme Montaner Garcia. Institut Cartogràfic de Catalunya.

sense *f* fronteres

PUV PUBLICATIONS
UNIVERSITAT DE VALÈNCIA
www.bromera.com
edicions
bromera

LA VISIÓ DEL MÓN

MONOGRÀFIC